

Macůrek, Josef

Dvojí návrhy 2. poloviny 15. století na organizaci Evropy: českého krále Jiřího z Poděbrad (1458-1471) a moldavského knížete Štěpána Velkého (1457-1504)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1965, vol. 14, iss. C12, pp. [93]-101

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102022>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JOSEF MACŮREK

DVOJÍ NÁVRHY 2. POLOVINY 15. STOLETÍ
NA ORGANIZACI EVROPY:
ČESKÉHO KRÁLE JIŘÍHO Z PODĚBRAD (1458—1471)
A MOLDAVSKÉHO KNÍZETE ŠTĚPÁNA VELKÉHO
(1457—1504)

V létě r. 1964 uplynulo 500 let od vydání památného plánu na organizaci evropských států, který se obvykle spojuje se jménem českého panovníka Jiřího z Poděbrad (1458—1471) a s jeho politikou v l. 1462—1464. Organizace Spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu, ovládaná snahou národů uchovat mír ve světě (UNESCO) přijala už r. 1962 návrh delegace Československé socialistické republiky, aby mezi jubilei vynikajících osobností a mimořádných historických událostí bylo vzpomenuo r. 1964 také výročí tohoto plánu, jehož myšlenky se ozvaly znovu v naší době v Paktu o Společnosti národů (1919) a v Chartě Spojených národů (1945), usilujících o nadstátní organizaci za účelem pokojného řešení mezinárodních sporů.

Otázka vzniku a náplně řečeného plánu byla zpracovávána už ve starší historické literatuře a byla předmětem širšího zájmu nejen historiků, ale také politiků a příznivců pacifistického hnutí.¹ V českých pracích vydaných mezi dvěma světovými válkami byla v řečeném projektu spatřována vesměs novodobá idea svazu národů; poukazovalo se na to, že tato idea vyrůstala vlastně z českých poměrů, a že byla podložena českými husitskými ideály 15. století.

V současné době (po 2. světové válce), v níž se oživilo historické bádání všeho staršího úsilí o uchování míru ve světě, se objevily v českém prostředí i za hranicemi Čech nové monografie na řečené téma.² V jubilejním roce vydání jmenovaného návrhu (1964) se píše v českých pracích stále častěji „o pětistém výročí jedné z největších diplomatických akcí za uchování světového míru a porozmění mezi národy, které byly ve starší době podniknuty, návrhů českého krále Jiřího z Poděbrad na mírovou organizaci evropských států“.³ Píše se o dokumentu, v němž prý je obsaženo mnoho podstatného z toho, co předstihuje základy světové mírové organizace vytvořené teprve ve 20. století.

Jinak při podrobném rozboru jmenovaného plánu či návrhu se v dosavadní starší i novější historické literatuře objevily a opět objevují rozdílné názory. Jednou je jmenovaný návrh jako mírotvorný projev bez výhrad chválen a český panovník Jiří z Poděbrad, jeho předpokládaný autor je prohlašován za skutečně světového diplomata a politika. Poukazuje se přitom na příbuznost řečeného návrhu s ústavou mírové konference haagské z r. 1899, se Společností národů (po 1. světové válce) i s Chartou Spojených národů (po 2. světové válce). — Jindy však řečený návrh je posuzován skepticky jako utopie bez skutečného politického významu. O českém panovníkovi Jiřím z Poděbrad se pronáší soudy, že prý chtěl organizovat nově Evropu a ligu proti Turkům, a sám doma nedovedl uspo-

rádat vnitřní poměry v českém státě 2. poloviny 15. století. Píše se o tom, že skutečným smyslem a cílem řečeného návrhu nebylo organizovat nově Evropu, činit z Čech vážný pokus o novou úpravu Evropy, ale spíše zajistit účinný válečný úder proti turecké moci. Píše se o politickém podnětu, vyrůstajícím z českých poměrů, motivovaném myšlenkovým dědictvím husitského revolučního myšlení, o podnětu navenek slibujícím křesťanské Evropě mír, ale vskutku zakrývajícím spíše české kacířství a nedostatky vnitřních českých poměrů. Píše se posléze, že sama myšlenka evropského parlamentu, o níž se v řečeném návrhu mluví, nebyla vlastně Jiříkovým cílem, ale spíše pouhým prostředkem jeho zahraniční politiky k cílům jiným. — Zkratka v dosavadních úvahách, ve starších i novějších českých i cizích pracích není jednoty.

Je víc než nutné, abychom si znovu připomněli, oč tu jde, abychom zvážili i zhodnotili dosah jmenovaného návrhu a zejména abychom srovnali jeho obsah či cíle s analogiemi z 2. poloviny 15. století jinde.

Všimněme si ve zkratce, oč jde v českém návrhu či v českém jednání o evropský „parlament“, co je jeho obsahem, kdo je jeho pravděpodobným autorem. V návrhu je tento sled myšlenek:⁴ Křesťanství bylo kdysi ve velkém rozkvětu. Dnes je rozervané, zničené, ubohé. Turci podrobili velké krajiny Asie, Afriky i jihovýchodní Evropy. Třeba se přičinit, aby mezi křesťany byl nastolen trvalý mír, jednota a láska, aby víra Kristova mohla být bráněna proti Turkům, aby byl posílen mír, aby války proti nevěřícím byly dokonce vedeny. Třeba bojovat za Kristovu víru; třeba, aby války, jež zachvátily samo křesťanstvo, přestaly. Proto rozhodli jsme se vytvořit svaz, spojenectví míru, bratrství a svornosti. Slibujeme prokazovat si přátelství, nesáhneme po zbraních aniž komu po nich sáhnouti dovolíme (čl. 1). Žádný z nás neposkytne pomoc nebo radu ani se nespolečí proti osobě druhé a nebude proti ní strojiti žádného nebezpečí (čl. 2). Ti, kteří se v tom ohledu proviní, budou pohnáni k zodpovědnosti a budou potrestáni, kdo zanedbá tu své povinnosti, má jej stihnout podobný trest. Ukřivděný má se odvolat k „parlamentu“ (čl. 3). Kdyby někdo začal válku, má níže uvedené shromáždění ve jménu všech účastníků smlouvy vyslat své vyslance k urovnání sporů a obnovení míru, má přimět obě strany ke svornosti. Kdyby někdo válku začal, všichni ostatní členové spolku pomohou napadenému nebo bránícímu se v jeho obraně (čl. 4). Aby se upevnil mír, nařizujeme, aby níže psané shromáždění vyslalo své delegáty, kteří by nastolili svornost (čl. 5). Ti, kdo se odváží rušit mír, nesmějí být chráněni ani podporováni (čl. 6). Nikdo nemá přijímat nikoho, kdo by způsobil svár, do své ochrany (čl. 7). Kdo se spojí s rušitelem míru, nechť je trestán (čl. 8). Třeba zavést nová ustanovení a zříditi „obecné konsistorium“ (soud), jež by ve jménu všech zasedalo (čl. 9). Soudce i přísedící mají vést řízení a pomáhat ke spravedlnosti (čl. 10). Jeden druhému je povinen před soudem odpovídat (čl. 11). Shromáždění má mít volnost do této jednoty jiné přijímat (čl. 12). Jednota ta bude chránit křesťanské náboženství proti Turkům a neustane v pronásledování nepřítelů (čl. 13). Dále se píše podrobně o tažení proti Turkům (čl. 14) a o penězích nutných na válku s Turky (čl. 15). Zvláštní ustanovení se týkají zasedání delegátů jednotlivých členů jednoty, které se má konat nejprve v Basileji (čl. 16) po dobu 5 let. V dalším pětiletí mají řečení delegáti zasedat ve Francii, potom v Itálii atd. Shromáždění to má mít jednu radu s předsedou. V čele zastoupení v každého národa mají být ti, kdo se v tom či onom národě zrodili (čl. 17). K tomu byl připojován slib a závazek odevzdávat potřebný peníz na vydržování rady (čl. 18). V řečeném shromáždění má mít zástupce Galie, Germánie, Benátek,

Hispanie atd. jen po jednom hlasu (čl. 19). Každý stát má mít v radě jediný hlas (čl. 20). Kdo by odmítl pomoci v boji proti Turkům, měl být prohlášen za ochránce bezbožnosti (čl. 21). Papež nechť svolá národy k vybudování výpravy proti Turkům (čl. 22). Třeba zachovávat usnesení řečeného shromáždění (parlamentu, čl. 23).

Čím je uvedený návrh? Není to, třeba říci, nějaký definitivní text; není to nějaký přesný elaborát nebo přesná veřejná proklamace. Jde o soukromý návrh, či náčrt multilaterální mezinárodní smlouvy. Přitom je návrh jednou vypracován do značných podrobností, místy se myšlenky opakují; jindy se spokojuje jen nastíněním myšlenek a ponechává řadu otázek teprve k rozhodnutí vedoucích orgánů budoucí mírové organizace. Na místě nejčelnějším jsou propozice, jak vyloučit z lidské společnosti válku, návrhy na mírové vyřizování sporů mezi státy, na trestání rušitelů míru, na vyrovnávání konfliktů bez použití násilí. Je tu návrh na zřízení — v rámci světové mírové organizace — mezinárodního soudního dvora.

Třeba dodat, že návrh tento nebyl nikdy uveden v život, ba ani náležitě projednán na širším mezinárodním fóru. Z české iniciativy byly sice činěny pokusy (v l. 1462—1464) získat pro něj Polsko, Uhry, Francii, Benátky, Burgundsko, ale bez náležitého úspěchu. Papežská kurie vycífovala protipapežskou tendenci plánu. Jednání s francouzským králem Ludvíkem XI. (a to zejména r. 1464) naráželo na určité rozpaky; vedlo k vyhýbavé odpovědi, i když francouzský král (podobně jako Benátčané) navrhované propozice neodmítal, když se mu určovalo vůdčí místo v tom smyslu, že měl stanout v čele navrhované organizace evropských panovníků. Ale francouzští zástupci, mezi nimiž převažovali příslušníci vysoké hierarchie, namítali, že starost o svolání sjezdu všech panovníků nepřísluší Jiříkovi, ale papeži nebo císaři. Burgundský dvůr zaujal k návrhu — vzhledem k napjatému poměru k Francii — záporné stanovisko. Benátky, ač mohly mít i měly zájem o uskutečnění rozsáhlé vojenské akce proti Turkům, vyjádřily se k předkládanému projektu s umírněnou zdvořilostí, i když samu myšlenku chválily. Uherský král Matyáš vyjadřoval nespokojenost nad tím, že o obsahu předloženého projektu nebyl předem informován; označoval sice spolek proti Turkům za věc záslužnou; upozorňoval však na to, že by viděl spíše činy než pouhé návrhy. Poznamenal, arci ne zcela právem, že nemusí být k protitureckým akcím vybízen, když sám s Turky již bojuje; dále se zmiňoval o tom, že ve věci protitureckého spolku nelze nic podniknout bez předchozí dohody s oběma hlavami křesťanstva, tj. s papežem a s císařem. — K protitureckému spolku, jehož myšlenka byla obsažena v českém návrhu, se klonil nakonec z evropských panovníků — nechápaje skutečných tendencí jeho — jen polský král Kazimír.

Takto plán či projekt evropského parlamentu, v němž mnozí badatelé by chtěli vidět předchůdce haagské konvence, Společnosti národů i Organizace spojených národů, zůstal nakonec jen teoretickým námětem a zapadl. Stal se teprve po staletích předmětem odborného bádání. O jeho proslulost se zasloužila až naše doba, spatřující v něm tu i tam předchůdce úsilí o novou úpravu evropských mezinárodních vztahů.

Je otázka, kdo byl vlastně autorem řečeného návrhu či plánu. Tu lze říci, že nejde tolik o dílo českého krále Jiřího z Poděbrad, ale spíše — ne-li v celosti, tak aspoň v základních částech — o elaborát cizince, ne-li německého rádce Jiříkova, Martina Maira, tak nejspíše podnikavého francouzského rytíře Antonína Mariniho, autora protitureckého traktátu „De unione Christianorum contra Turcos“, jehož

profil naznačil už před desítkami lety rumunský zasloužilý historik N. Jorga,⁵ Marini tento díl počátkem 60. let 15. století na pražském dvoře Jiřího z Poděbrad; v letech 1462—1463 vystupoval jednou jako představitel francouzského krále Ludvíka XI., jindy polského krále Kazimíra a uherského krále Matyáše, jindy též českého panovníka Jiřího z Poděbrad a v tom či jiném postavení podnikal z Prahy a odjinud diplomatické cesty k rozličným evropským dvorům (do Říma, Benátek, Francie, Polska, Uher), aby tam získával souhlas pro jmenovaný návrh. Účast francouzského politika či diplomata při vypracování elaborátu byla nepochybně důležitá. Bez opory o francouzský trůn, kde vedle Čech bylo další centrum tendencí o novou organizaci Evropy, by patrně k vypracování projektu sotva mohlo dojít. Že autorem jmenovaného plánu byl západoevropský cizinec, pravděpodobně francouzské orientace, vidět i z jeho myšlenky na seskupení států v chystané evropské organizaci do regionálních skupin, zvaných *nationes*, při čemž se mluví jen o skupině francouzské, německé, italské a španělské, nikoliv anglické, české, uherské, jihoslovanské či slovanské vůbec.

Je otázka, jaká byla účast Čech při zrodu plánu, lépe řečeno českého panovníka Jiřího z Poděbrad, na jehož dvoře v Praze se Marini zdržoval počátkem 60. let 15. století, a jehož jméno se objevuje při Mariniových cestách k evropským dvorům v l. 1461—1464. Není pochyby, že česká půda, která se ocitla po řadu desítkami let (od husitských dob až do vlády Jiříkovy) v konfliktech s papežskou kurií i s jejími stoupenci (zejména s uherským králem Matyášem), která se rozcházela s papežským i císařským universalismem, byla pro vznik řečeného plánu či návrhu prostředím velmi příznivým. Jiřík z Poděbrad, zápasící s kurií papežskou i jejím nástrojem, uherským Matyášem Korvínem, usilující o to, aby se vyprostil z izolace, neměl asi dosti možností či času, aby uvažoval podrobně o nadstátní organizaci světa, jaká se ozvala v řečeném návrhu; ale nemohl neprojevit zájem o jeho obsah či myšlenky, jež snily o sjezdu evropských panovníků, o mírovém řešení vzájemných sporů, a jež mohly sloužit soudobému českému státu. Jako povýšenec „z kacírského rodu“, chtějící jednat s evropskými panovníky jako rovný s rovným, usilující o obecné uznání českého státu na politickém fóru Evropy, musil jen vítat myšlenku na nové uspořádání vztahů mezi jednotlivými evropskými národy a státy.

Zdá se ovšem, že český panovník Jiří z Poděbrad nepřístupoval k plánu či návrhu francouzského cizince bez určitých rozpaků či výhrad, a že se nedal strhnout temperamentem jeho příliš daleko. Byl si asi vědom toho, že snaha o uskutečnění evropského parlamentu by mohla vyvolat v době jeho konfliktu s papežskou kurií i s uherským Matyášem další reakci, která by mohla jen usplíšit nové válečné konflikty Čech se sousedy i se vzdálenějšími evropskými silami.

Zkrátka hodnocení plánu o zřízení evropské mezinárodní a nadstátní organizace i účasti Jiříka z Poděbrad přitom, musí být asi skromnější. Z návrhu nelze dělat to, čím nebyl, a s čím Jiřík nemohl či nechtěl mít mnoho společného.

Ale ať je tomu s autorem řečeného plánu na uspořádání vztahů mezi jednotlivými evropskými státy i s účastí českého krále Jiřího z Poděbrad při tom jakkoli, je nepochybné, že myšlenka 60. let 15. století na nové uspořádání vztahů mezi evropskými státy není dosud plně zhodnocena. Celou věc nemůžeme hodnotit jen z českého hlediska a z českého dějinného vývoje, jen z hlediska českých akcí proti přežilým univerzalistickým nárokům papežské kurie a jejich stoupenců. K hodnocení plánu je třeba osvětlit účast jiných zemí při vzniku řečeného návrhu, či při jednání o něm. Dále je nutné srovnat tento návrh s jinými soudobými

analogickými pokusy, s tím, co za účelem zabránění hrozících ozbrojených konfliktů bylo v Evropě 2. poloviny 15. století učiněno jinde. Bude nepochybně potřeba obrátit pozornost na půdu italskou, zejména do Benátek, které byly v 15. století též jedním z důležitých středisek úsilí o organizaci Evropy na novém principu.

A tu dosud chybí — přes všechny dosavadní pokusy o srovnání — komparace konkrétní, např. komparace s návrhy vyššími z okolí moldavského knížete Štěpána (1457—1504), velkého obránce rumunské nezávislosti a svobody, hlavního představitele protitureckého boje v jihovýchodní Evropě v 2. polovině 15. století,⁶ a na druhé straně vytrvalého průkopníka úsilí o shodu evropských křesťanských států, poldádanou za nutnou podmínku při zajištění křesťanské Evropy proti expanzi islamu.

Všimněme si diplomatických akcí jmenovaného moldavského panovníka. Nepřehlízíme-li k několika jeho významným mírovým smlouvám (např. s Polskem z r. 1462, 1468, 1485, s Uhrami z r. 1468),⁷ jimiž se velmi posloužilo k pacifikaci na severním okraji jihovýchodní Evropy, třeba uvést z doby jeho vlády, typické neustálým úsilím o obranu samostatného moldavského státu a vlastně i střední Evropy proti silící expanzi osmanské moci, zejména tři projevy velkého mezinárodního dosahu. Jejich cílem navenek bylo získat pomoc k obraně moldavské země. Ve skutečnosti však šlo tu o službu obecně evropskou i o návrhy na nové uspořádání a upevnění Evropy, a to nejen střední, ale vůbec. Šlo o to přispět k ukončení svárů a bojů mezi rozličnými rozvádnými evropskými státy i k vytvoření pacifikované křesťanské Evropy, která by se dala na cesty opravdového pokoje a byla schopna vzdorovat expanzi půlměsíce do dalších částí Evropy.

Prvým takovým dokumentem je list Štěpánův adresovaný papeži Sixtovi IV. ze dne 29. listopadu r. 1474,⁸ ovládaný prosbou o pomoc se strany „křesťanských králů a knížat“ i vědomím velkého evropského poslání moldavského knížectví v křesťanském světě, tj. v evropské jednotě. — Druhým dokumentem analogického druhu je oběžník ze dne 25. ledna r. 1475,⁹ adresovaný „všem křesťanským knížatům“, příznačný — vedle žádosti o pomoc i vedle vědomí o velkém významu Moldavska jako brány křesťanského světa — přímo návrhem na alianci všech zemí ohrožených Turky. — Třetí pokus analogický o alianci evropských států učinil Štěpán Veliký na půdě Benátek r. 1478, zmiňuje se opět o velkém významu Moldavska pro obranu Evropy, Uher a Polska jmenovitě, a dovoláváje se pomoci papeže i Benátek v protitureckém boji.¹⁰

Srovnajme akce připisované Jiřímu z Poděbrad a akce Štěpána moldavského.

Mezi akcemi vycházejícími z Čech i z Moldavska z 2. poloviny 15. století (v 60. a 70. letech), je nepochybně mnoho rozdílů. Na první pohled je text moldavských provolání sušší. Omezuje se vesměs jen na výzvy ke konfederaci křesťanských států za účelem obrany proti Turkům. Proti ušlechtilým, ale ve své době utopickým plánům Jiříkovým či Mariniho byly projekty Štěpánovy daleko reálnější povahy. Nesměřovaly sice k vyloučení válek; jejich cílem bylo naopak koncentrovat Evropu k chystanému zápasu s Osmany; ale zajištění míru v Evropě bylo neméně jejich cílem.

U Štěpána není myšlenky, která je v návrhu Mariniho či Jiřího z Poděbrad ve věci budování nějaké nadstátní organizace evropské za účelem řešení mezinárodních sporů. V návrzích Štěpánových není výkladu o ustavení i složení či řádech světové mírové organizace jako je tomu v návrhu Jiříkově či Mariniho. Ale u Štěpána je stejně myšlenka o spolku či konfederaci svrchovaných a navzájem

rovných států, sdružených k obraně soudobé Evropy, myšlenka, která předpokládá vlastně předchozí pokojné vyřešení mezinárodních sporů v křesťanském světě i péči o mírové sdružení.

Zatím co v návrzích Mariniho či Jiříka z Poděbrad se v rozhodujících pasážích o boji proti Turkům již nemluví a zdůrazňuje se tam spíše potřeba jednotné organizace za účelem zachování míru, u moldavského Štěpána je obrana proti Turkům nejožehavějším úkolem. Panovník tento stále o spolku křesťanských států za účelem obrany proti osmanskému nepříteli. Ideou tou je plně ovládnutí. V tom smyslu píše o potřebě evropskou jednotu vytvořit a udržet. Byl, pokud jde o tureckou otázku, v jiné situaci nežli země české. Ne Čechy, ale především Moldavsko bylo ohroženo tureckým nebezpečím. Ne tolik Jiřík, ale především Štěpán musel mít zájem o věc protiturecké ligy.

Jestliže v českém textu se sleduje myšlenka směřující k oslabení papežské kurie, s níž se Jiřík pro její antičeský postoj rozešel, moldavský Štěpán, ač pravoslavný, počítal ve svých mezinárodních akcích (konkrétně v protitureckém boji) s úlohou papežské kurie, a to zejména při obnově dohody mezi křesťanskými státy.

Jestliže v českém textu není zmínky o evropském východě, ev. o spolupráci s asijským světem, u Štěpána se objevuje jak idea moldavsko-moskevského spolku, tak idea spojení s asijskými odpůrci Osmanů.

Jestliže z českého textu se nic neuskutečnilo, Moldavsko prakticky provádělo — po nezdaru úsilí o spolek křesťanských států — boj o obranu Evropy takřka na vlastní pěst a to s úspěchem. Mělo to velký význam nejen pro samu moldavskou zemi, ale pro střední Evropu i širší křesťanský svět. Důležité je, že Štěpán tak činil s vědomím i s pevným odhodláním bit se za společné zájmy Evropy. Tím akce Štěpánova stala se nakonec úspěšnější nežli všechny kroky Jiřího z Poděbrad.

Proti rozdílům v českém a moldavském návrhu lze uvést také četné shody.

Tu i tam návrhy na novou organizaci Evropy vycházely ze států, které představovaly vlivem své činnosti i své politické a hospodářské konsolidovanosti jedny z nejmocnějších činitelů v soudobé Evropě a které byly předními evropskými silami při obraně Evropy v 2. polovině 15. století.

Jednoho i druhého vedla na analogické cesty izolace i nebezpečí hrozící zvenčí (Jiříka nebezpečí se strany papežské kurie, u Štěpána více nebezpečí se strany osmanských Turků). I když se v rozhodujících pasážích Jiříkových o boji proti Turkům již nemluví, jestliže v návrhu Jiříkově protiturecká akce nakonec nebyla hlavním cílem, přece turecké nebezpečí vedlo mimo jiné i Jiříka k tomu, aby řešil otázku nové organizace Evropy. Zkrátka nutnost obrany proti turecké expanzi vybízela tu i tam k budování nové organizace evropských států a byla mobilizujícím momentem při tom.

Tu i tam návrhy měly povahu věci neznámé dosud smělosti. Tu i tam šlo o spojení a sblížení evropských států, o vytvoření Svazu evropských národů či států, o univerzalistické uspořádání křesťanské Evropy. U obou návrhů je charakteristickým rysem univerzálnost, halící se ve smyslu své doby v roucho křesťanské.

Tu i tam okruh těch, s nimiž se ve spolku počítalo, byl stanoven široce: u Jiříka čteme slova: „omnes populi, omnes nationes, omnes reges et principes“, u Štěpána zase slova „všichni křesťanští panovníci“, při čemž se myslelo především na křesťanské národy.

Tu i tam se objevují představy o možnosti aliance mezi křesťanským evrop-

ským i asijským světem: křesťanské Evropy a Persie u Štěpána, křesťanské Evropy a Turků (až by upustili od svých agresivních plánů) u Jiřího z Poděbrad. Počítalo se tak s aliancí v Evropě i Asii.

Při tom všechny plány doprovázela představa zvláštní. Dosavadní pojetí organizace křesťanského světa v čele s císařem i papežem se tu i tam opouštěla. Není tu vlastně představy univerzální středověké říše v čele s císařem a s papežem. Objevuje se spíše představa jiná, neobvyklá v středověkém hierarchistickém řádu světa, nová koncepce uspořádání vztahů mezi křesťanskými státy i národy, koncepce států svrchovaných a rovných. V této koncepci se sice nevylučuje účast papeže či císaře, ale ani jeden ani druhý neměl mít vedoucí a přednostní postavení; měl zaujímat analogické místo jako jiní členové chystaného spolku. Ponechával-li Štěpán papeži, ač sám byl ve sféře pravoslavného světa, jistou váhu, nemělo to ideu rovnosti narušovat. Kurie měla být pouhým účastníkem chystaného spolku; měla působit na jeho vznik či růst.

U jednoho i druhého návrhu se prohlašuje za povinnost křesťanských panovníků odstranit nebezpečí války, zajistit opravdový a pevný mír v Evropě, chápané jako oblast křesťanského světa, zajistit péči o společnou obranu. Jestliže v návrhu českého krále více než jedna třetina všech článků je věnována úsilí o to, aby byl zajištěn lidstvu trvalý mír, není této myšlence cizí ani moldavský Štěpán. Také u kolébky jeho návrhů mírová myšlenka byla v popředí.

Vším tím oba panovníci ohrožené Evropy Jiřík i Štěpán předstihovali svou dobu a ukazovali cestu — v situacích mezinárodně pro oba složité, nesnadné a nebezpečné — jiným národům Evropy a soudobého světa. Třeba tudíž u příležitosti jubilea Jiříkova pokusu o světovou mírovou organizaci vzpomenout nejen Jiříkových plánů a návrhů, ale také soudobých projektů a činů Evropanů jiných a mezi jiným také velkého představitele rumunského národa 2. poloviny 15. století, moldavského knížete Štěpána Velkého. Představy obou jmenovaných panovníků vyrůstaly nepochybně samostatně, tj. z potřeb jedné i druhé země i z vědomí nutnosti spolupráce jednotlivých států či národů soudobého evropského světa. Není ovšem vyloučená možnost, že oba byli přitom ve vzájemných stycích, jak by soudobý vývoj česko-rumunských vztahů řečené doby naznačoval.¹¹

Vše ukazuje na to, že studium národních dějin nelze nikdy provádět izolovaně. Třeba tu postupovat srovnávacím způsobem. Třeba vidět ten či onen národní a státní vývoj v širších horizontech. Neboť znalost obecných dějin je nezbytnou podmínkou pro správné pochopení dějin národních. Je tomu ovšem i naopak. Studium doby Jiříka z Poděbrad i moldavského knížete Štěpána může vést — nepřihlížíme-li ještě k dalším srovnáním — k lepšímu pochopení mírových akcí připravovaných v téže době na té i na druhé straně i k pochopení místa, které měla jedna či druhá země v obecném vývoji.

Poznámky

¹¹ H. Markgraf, *Über Georgs von Podiebrad Project eines christlichen Fürstenbundes*, *Historische Zeitschrift* 21, 1869, 257—304. — A. Zucker, *Jiří Poděbradský a české mezinárodní styky v 15. století*, *Česká revue* 4, 1901, 134. — E. Schwitzky, *Der europäische Fürstenbund Georgs v. Podiebrad*, Marburg 1907. — W. Schücking, *Die Organization der Welt*, Festgabe f. Paul Laband I, Thübingen 1908, 535—614. — J. T. Meulen, *Der Gedanke der internat. Organization in seiner Entwicklung I*, Haag 1917, 108—125. — Ch. L. Lange, *Historie de l'internationalisme I*, Oslo 1919, 112—113. — J. Kapras, *Mírový spolek Jiřího*

z Poděbrad, Právnické rozhledy 1919. — V. Mažuranić, O „ligy národa“, Ljetopis Jugoslav. akad. znan. i umjetnosti 34, Zagreb 1919, 65—82. — W. Weizsäcker, Fürstenbund und Völkerbund, Prager jurist. Zeitschr. 10, 1930, 234—245. — J. Pogonowski, Projekt związku władców króla Jerzego z Podiebrad, Warszawa 1932. — J. Kliment, Svaz národů Jiřího z Poděbrad a idea jediné světovlády, Praha 1935. — R. Urbánek, Zahraniční politika krále Jiřího z Poděbrad, Co daly naše země Evropě a lidstvu, Praha 1940, 112—117. — F. M. Bartoš, Návrh krále Jiřího na utvoření svazu evropských států, Jihočeský sborník hist. 12, 1939, 65—82.

² L. Ledermann, *Les précurseurs de l'organisation internationale*, Neuchâtel 1945, 165—173. — S. J. Hemleben, *Plans for World Peace through Six Centuries*, Chicago—Illinois, 1945, 195—227. — V. M. Koreckij, *Projekt Jurija Poděbrada ob organizacii mira i bezopasnosti*, Izv. Akad. Nauk SSSR. Otd. ekon. i prava 5, 1946, 282—396. — J. Polišenský, *Doba Jiřího z Poděbrad*, Svazky č. 30, Praha 1940. — T ý ž, *Bohemia, The Turk and Christian Commonwealth (1462—1620)*, Byzantinoslavica 14, Prague 1953, 81—85. — T ý ž, *Problémy zahraniční politiky Jiřího z Poděbrad*, Acta univ. Palackianae I, Olomouc 1960, 107—123. — V. Vaněček, *Deux projets relatifs à l'organisation universelle de la paix*, Recueils de la Société Jean Bodin XV, La paix, Bruxelles 1961, 199—218. — T ý ž, *Eine Weltfriedensorganisation nach den Vorschlägen des böhmischen Königs Georg v. Poděbrad und nach den Ideen des Johannes Comenius*, Sitzungsberichte der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Jg. 1962, Nr. 3, Berlin 1963, 1—41. — R. Urbánek, *České dějiny, Věk poděbradský IV*, Praha 1962, 576. — R. Heck, *Czeski plan związku władców europejskich z lat 1462—1464 a Polska*, Studia z dziejów polskich i czechosłowackich I, Wrocław 1962, 155—182. — J. Kejř, *Mirový projekt krále Jiřího z Poděbrad*, Právne historické studie IX, Praha 1963, 249—271. — *Všeobecná mírová organizace podle návrhu českého krále Jiřího z let 1462—1464*, V. Vaněček, J. Kejř, Praha 1964. — J. Mikulka, *Jiří z Poděbrad a plán mírového uspořádání Evropy*, Slovanský přehled 50, Praha 1964.

³ J. Kejř — V. Vaněček, l. c.

⁴ J. Kejř — V. Vaněček, l. c.

⁵ N. Jorga, *Un auteur de projet de croissade Antoine Marini*, Etudes de l'histoire du Moyen âge dédiées à G. Monod, Paris 1896.

⁶ *Studii cu privire la Stefan cel Mare*, București 1956. — *Istoria României II*, București 1962.

⁷ J. Bogdan, *Documentele lui Stefan cel Mare II.*, București 1913, 282—288, 291—294, 300—304, 370—378, 381—382 ad.

⁸ J. Bogdan, *Documentele ... II*, 318—319: „Nos semper omni cum potentia nostra ... omni cum affectu paratissimi sumus intendentes pro christianitate totis nostris viribus debellare. Hortamur S. V., ut cum aliis potentissimis regibus et principibus taliter adoperetur, ne christianitas a perfidissimis infidelibus suppedietur et ut etiam nos non soli, imo cum adiutorio eorum principum debellare valeamus.“

⁹ J. Bogdan, *Documentele II*, 319—23. Pravděpodobný incipit původního slovanského textu: Najasnějším' i přemogućim' i šljachetnym' gospodarem' vsego chrestjan'stva, všem kto na ses' naš list uzrit' alibo ego čtuči uslyšit'. — Soudobý německý překlad: Ermahnung beschehen durch Steffan-Weyda in der Molda, beschehen und aufgeschrieben menigern Christen und in Christenlandt. — Soudobý italský překlad: „Alla Corona de Ungaria et a tutte le terre, a chi vegnera presente questa lettera, salutem ...“

¹⁰ J. Bogdan, *Documentele II*, 343—350: „Expositio ... oratoris il. d. Stephani, vavvodae Moldaviae ... Venetia 8. V. 1478.“

¹¹ J. Macůrek, *Husitství v rumunských zemích*, Časopis Matice moravské 51, Brno 1927, 1—98. — T ý ž, *Husitismul in România*, Revista istorică 14, București 1928, 41—44. — T ý ž, *Husitství a rumunské země*, Co daly naše země Evropě a lidstvu, Praha 1940, 88—89. — M. P. Dan, *Cehi, Slovaci și Romîni in veacurile XIII—XVI*, Sibiu 1944, 81. — Tr. Ionescu-Nis-cov, *Mișcarea revoluționară husită in istoriografia universală*, Studii „Revista de istorie“ XII, 1959, 153—179, XII, 1960, 269—297. — J. Macůrek, *K dějinám česko-ukrajinských a česko-rumunských vztahů 2. pol. 14. a 1. pol. 15. stol.*, Slovanské historické studie 3, Praha 1960, 127—184. — T ý ž, *K otázce vztahů listiny české, ukrajinské a moldavské v 2. pol. 15. stol.*, SPFFBU 9, C 7, Brno 1960, 151—159. — T ý ž, *K otázce slovanských recepčív v rumunských památkách (gramotách) z počátku 16. století*, SPFFBU C 10, Brno 1963, 55—70. — J. Patáki, *Husitiské revoluční hnutí na území Lidové republiky Rumunské*, Mezinárodní ohlas husitství, Praha 1958, 198—199. — C. G. Giurescu, *Utočiště husitů a jejich střediska v Moldavsku*, SPFFBU C 8, 1961, 104—120. — S. Papacostea, *Știri noi cu privire la istoria husitismului in Moldova in timpul lui Alexandru cel bun*, Studii și cercetări științifice. Istorie, anul. XIII, fasc. 2, București 1962, 253—258.

ZWEI ENTWÜRFE AUS DER 2. HÄLFTE DES 15. JAHRHUNDERTS FÜR DIE ORGANISIERUNG EUROPAS: DES BÖHMISCHEN KÜNIGS GEORG VON PODIEBRAD UND DES MOLDAUISCHEN FÜRSTEN STEPHAN DES GROSSEN

Im Sommer 1964 waren es 500 Jahre seit der Herausgabe des denkwürdigen Planes für die Organisation der europäischen Staaten, den man gewöhnlich mit dem Namen des böhmischen Herrschers Georg von Podiebrad (1458—1471) und seiner Politik in den Jahren 1462—1464 verbindet.

Die Frage der Entstehung und des Inhalts des genannten Planes wurde schon in der älteren historischen Literatur bearbeitet und war Gegenstand eines lebhaften Interesses nicht nur bei Historikern, sondern auch bei Politikern und Anhängern der pazifistischen Bewegung. In den zwischen den zwei Weltkriegen herausgegebenen tschechischen Arbeiten wurde in dem erwähnten Projekte eine durchaus neuzeitliche Idée des Völkerbundes erblickt.

In der Zeitspanne nach dem 2. Weltkriege, in der die historische Erforschung aller älteren Bestrebungen um die Erhaltung des Weltfriedens eine Wiederbelebung erfahren hatte, erschienen auf tschechischem Boden und auch im Ausland neue monographische Arbeiten über dieses Thema. Im Jubiläumsjahr der Ausgabe des genannten Entwurfes (1964) schreibt man in tschechischen Arbeiten immer häufiger „über die fünfhundertste Wiederkehr einer der grössten diplomatischen Aktionen für die Erhaltung des Weltfriedens sowie Verständigung unter den Nationen, die in der älteren Zeit unternommen wurden, des Entwurfs des böhmischen Königs Georg von Podiebrad zu einer Friedensorganisation der europäischen Staaten“. Man schreibt von einem Dokument, in dem angeblich viel Wesentliches von dem enthalten ist, was die Grundlagen der Weltorganisation vorwegnimmt, die erst im 20. Jahrhundert gebildet wurden.

Es ist mehr als notwendig, dass wir uns von neuem ins Gedächtnis rufen, worum es sich hier handelt, dass wir die Tragweite des genannten Entwurfs ermessen.

Wir können die ganze Angelegenheit nicht allein vom böhmischen Standpunkt aus und auf Grund der böhmischen historischen Entwicklung und auch nicht nur vom Standpunkt der böhmischen Aktionen gegen die überlebten universalistischen Ansprüche der päpstlichen Kurie und ihrer Anhänger bewerten. Für eine solche Bewertung des Planes ist es unerlässlich, den Anteil anderer Länder an der Entstehung des genannten Entwurfs oder bei der Verhandlung desselben aufzuhellen. Ferner ist es notwendig, diesen Entwurf mit anderen zeitgenössischen analogen Versuchen zu vergleichen, mit all dem, womit man im sonstigen Europa der 2. Hälfte des 15. Jahrhunderts zur Beilegung der drohenden bewaffneten Konflikte beigetragen hat.

Und hier mangelt es bis heute — allen bisherigen Vergleichsversuchen zum Trotz — am konkreten Analogien, wie z. B. am Vergleich mit den aus der Umgebung des Moldaufürsten Stephan (1451—1504) stammenden Entwürfen, des grossen Verteidigers der rumänischen Unabhängigkeit und Freiheit, des Hauptrepräsentanten des antitürkischen Kampfes in Südosteuropa in 2. Hälfte des 15. Jahrhunderts und des standhaften Vorkämpfers für die Eintracht der christlichen Staaten Europas, die man bei der Sicherstellung des christlichen Europas gegen die Expansion des Islams für eine unumgängliche Bedingung — *conditio sine qua non* — hielt.

Alles weist darauf hin, dass das Studium der nationalen Geschichte nicht isoliert vorgenommen werden kann und dass man komparativ vorgehen muss. Man muss die Entwicklung von einer höheren Warte aus betrachten. Die Kenntnis der allgemeinen Geschichte ist eine unumgängliche Bedingung für ein richtiges Verständnis der Nationalgeschichte eines jeden Volkes. Das Studium der Zeit Georgs von Podiebrad und der des Moldaufürsten Stephan kann zu einem besserem Verständnis der Friedensbestrebungen auf der einen wie auf der anderen Seite führen, genauso wie zum Verständnis der Bedeutung, die das eine wie das andere Land in der Allgemeinentwicklung besessen hat.

